

RELIGIONS I DRETS HUMANS: CONTENCIÓS HISTÒRIC

JUAN JOSÉ TAMAYO

Madrid, Espanya

Les religions no s'han portat mai bé amb els drets humans. Unes i altres han estat en conflicte permanent. Precisament l'actitud de les religions envers els drets humans és avui un dels criteris decisius per reconèixer la seva rellevància o irrellevància social, la seva significació o insignificança ètica, la seva acceptació o rebuig en la societat. En aquest article analitzaré, primer, les dificultats i els problemes de les religions amb la teoria i la pràctica dels drets humans, per, a continuació, mostrar les aportacions que les religions poden fer als drets humans a partir del testimoni i del missatge d'algun dels seus líders.

Antropologia pessimista. Les religions tendeixen a considerar els éssers humans dependents del seu creador, sense autonomia en la seva forma de ser, pensar i actuar. La persona és pecadora als ulls de Déu i necessita redempció. La imatge que les religions tenen de l'ésser humà sol ser pessimista i negativa. Aquest difícilment pot ser portador de dignitat i subjecte de drets. Més aviat ho és de deures i obligacions, expressats en els diferents codis religiosos en forma de prohibicions i de càstigs, no només temporals, sinó també eterns. Per tal que les religions reconeguin els éssers humans com a subjectes de drets han de canviar de concepció antropològica. En cas contrari, continuaran estant a les antípodes del paradigma dels drets humans.

Fonamentalisme. El fonamentalisme religiós contraposa el dret diví als drets humans i li reconeix: a) superioritat, en haver estat revelat per Déu; b) immutabilitat degut al seu origen diví; c) plenitud, ja que posseeix tots els elements necessaris per a la consecució dels seus objectius; d) universalitat, atinent al caràcter universal de la revelació.

Jerarquització dels éssers humans en funció de les creences. Les religions tendeixen a establir diferències entre els éssers humans en funció de les creences: diferències que, al capdavant, desemboquen en desigualtat i generen processos de discriminació i exclusió. Es distingeix entre creients de la pròpia religió i creients d'altres religions. Als primers se'ls considera elegits per Déu i gaudeixen de tots els

privilegis que la divinitat té reservats als seus fidels. Els membres d'altres religions es tenen per inferiors i són objecte de càstigs. Les diferències esdevenen més acusades encara entre creients i no creients, arribant-se a afirmar que aquests es troben en l'error i no poden ser subjectes de drets conforme a la lògica agustiniana: "l'error no té drets".

Una altra tendència és establir **rigides jerarquies** en el si de les religions entre les autoritats, que diuen representar Déu i els fidels creients, que han d'acatar submisament i posar en pràctica de manera escrupolosa les directrius emanades d'allò de dalt. Els primers gaudeixen de tots els drets; per als segons tot són deures.

Conflictes en el pla institucional. En el pla institucional es produeixen permanents conflictes entre el poder legislatiu i les autoritats religioses, que tenen per immodificables determinats principis morals que, al seu parer, pertanyen a la llei natural. Les autoritats religioses solen oposar-se a lleis sobre el divorci, la interrupció voluntària de l'embaràs, el matrimoni d'homosexuals, la investigació amb cèl·lules mare embrionàries, alhora que no reconeixen legitimitat als representants del poble per legislar sobre aquestes matèries.

Transgressió dels drets humans a l'interior de les religions. Les religions es resisteixen a defensar i a reconèixer els drets sexuals i reproductius i a practicar els drets humans en el seu si al·legant que han d'oïr els preceptes emanats dels seus respectius textos sagrats, que expressen la voluntat de Déu, i no tenen per què sotmetre's a cap declaració humana de drets.

La dificultat més gran de les religions envers els drets humans rau en **la seva pròpia organització**, que no és democràtica, sinó **jerarquicopiramidal**, fins al punt de transgredir constantment els drets humans en el seu si al·legant, en el cas de l'Església catòlica, que a) és d'institució divina, b) es mou en el terreny espiritual, i no pas polític, i c) el seu funcionament no és equiparable al d'altres institucions civils. Jo em pregunto: Com pot voler Déu la demo-

cràcia i els drets humans a la societat i a les institucions religioses no?

Líders religiosos en defensa dels drets humans.

Però aquesta només és una cara de les religions. N'hi ha una altra que es tradueix en la defensa dels empobrits i exclosos per mor de la globalització neoliberal i de totes les persones i col·lectius que són marginats per raó de gènere, religió, ètnia, cultura, classe social, identitat sexual, etc. No pas pocs dels líders que treballen en defensa dels drets humans i de la justícia social arreu del món pertanyen a diferents tradicions religioses i espirituals i, sovint, basen la seva lluita en les creences religioses que professen.

En el **cristianisme** destaquen diverses personalitats. **Luther King** va assumir la resistència no violenta contra la discriminació racial i la defensa de drets civils. Va liderar la marxa del 29 d'agost de 1963 a Washington, on va pronunciar el seu emblemàtic discurs "Tinc un somni", en el qual va fer una crida a lluitar per la justícia i per tots els drets dels éssers humans i contra la pobresa en la qual vivien les persones negres. El 1968 va ser assassinat.

Per a **Desmond Tutu**, la base de l'igualitarisme de la Bíblia radica en la idea que tot pertany a Déu i que tots els éssers humans tenen la mateixa dignitat. A partir d'aquest principi va protagonitzar la lluita contra l'*apartheid* i per la igualtat de drets de blancs i negres a Sud-àfrica.

Monsenyor Romero va denunciar els abusos del govern salvadoreny que legitimava la violència fins a convertir-la en un dels pilars de l'Estat i mantenia les majories populars en una situació crònica de pobresa estructural. Va condemnar els esquadrans de la mort, l'Exèrcit i els governants (catòlics) per la repressió duta a terme contra la població camperola. Va defensar un canvi d'estructures que permetés un millor repartiment de les riqueses i va fer constants crides a la reconciliació. El 24 de març de 1980 va ser assassinat.

Ignacio Ellacuría va ser un dels principals teòrics dels drets humans de la teologia de l'alliberament i un dels seus més compromesos defensors a El Salvador. Els drets humans són quelcom degut a tota persona i venen exigits per la unitat real d'allò humà. El seu gaudi o carència condicionen sobre manera el desenvolupament de cada persona. L'alliberament integral de les majories populars constitueixen l'àm-

bit de la seva defensa i exercici. Va morir, assassinat, juntament amb els seus companys i dues dones el 1989.

A l'**islam** són nombrosos els líders religiosos compromesos en la defensa dels drets humans des de l'interior mateix de la fe musulmana. **Muhammad Jatami**, president de la República Islàmica de l'Iran (1997-2005) advoca pel diàleg de civilitzacions i considera que els drets humans són un dels majors assoliments del món actual, que la democràcia no té significat sense el seu reconeixement i que s'han de respectar els valors religiosos i culturals. En la defensa dels drets humans, especialment de les dones, destaquen també **Fàtima Mernissi** i **Shirin Ebadi**: la primera, per les seves investigacions històriques sobre l'origen de la misogínia a l'islam i per la seva crítica de la discriminació de les dones en el món musulmà; la segona, pel seu compromís amb els drets humans, especialment dels nens i nenes, i per l'alliberament de les dones a Iran des de l'interior de l'islam.

Dins de la **tradició hindú** brilla amb llum pròpia **Gandhi**, que va defensar els drets humans a través de la resistència cívica i de la no violència activa tenint com a fonaments de la seva lluita el deure i la fe en Déu. L'obediència a la llei divina exigeix resistir a les lleis injustes. La protecció dels drets humans és, per a ell, inseparable dels drets de la natura i els animals. Va ser assassinat el 1948.

La vella tradició de l'hospitalitat i de protegir la vídua, l'orfe i l'estranger continua viva avui en el **judaisme** i s'expressa a través de moviments que lluiten contra la ideologia discriminatòria del "poble escollit" i la "terra promesa", i de dones jueves que lideren la lluita per la seva emancipació en el moviment feminista.

En el **budisme** hi ha moviments i persones que reformulen els seus principis ètics a l'horitzó dels drets humans, seguint la tradició del Buda, que va defensar la igualtat de tots els éssers humans i es va oposar a l'estructuració de la societat en castes. Dos exemples lluminosos són el monjo vietnamita **Thich Nhat Hanh**, que sensibilitza els seus seguidors en la consciència de la fraternitat, i el **Dalai Lama**, un dels principals referents mundials en el treball per la pau i el diàleg interreligiós.